

VYUŽÍVÁNÍ INDIVIDUÁLNÍCH VÝCHOVNÝCH PROGRAMŮ V ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH

Tematická zpráva České školní inspekce | květen 2017

Individuální výchovný program je jedním z nástrojů řešení problémového a rizikového chování žáků. Tato forma spolupráce mezi školou, žákem a jeho zákonným zástupcem (případně dalším zúčastněným subjektem) je vyjádřena ve společně podepsaném dokumentu, v němž se tyto strany zavazují plnit stanovené úkoly. Cílem České školní inspekce bylo zjistit, jak jsou individuální výchovné programy od ukončení jejich pilotního ověřování (2013) využívány, a to v kontextu dalších preventivních aktivit škol.

V září 2016 provedla Česká školní inspekce **inspekční elektronické zjišťování v základních školách** (3 464), jehož smyslem bylo sestavit přehled škol, které již individuální výchovný program využily (578 ZŠ). Z těchto škol pak byl vytvořen vzorek pro realizaci **prezenční inspekční činnosti** uskutečněné **od října 2016 do ledna 2017** (47 ZŠ) a také vzorek k provedení podrobnějšího elektronického zjišťování (130 ZŠ).

Individuální výchovný program by rozhodně neměl být vnímán jako sankce, ale jako **způsob, jak nastavit účinnou spolupráci tak, aby došlo k eliminaci rizikového chování žáka**. Zmíněný dokument představuje třetí stupeň strukturovaného postupu řešení. Předchozími kroky jsou pohovor se žákem a následné jednání s ním a jeho zákonným zástupcem, a to za účelem odstranění daného nežádoucího chování.

Školy individuální výchovné programy využívají nedostatečně

Ze všech ZŠ zapsaných do školského rejstříku využilo **individuální výchovný program** dosud jen **578 škol (16,7 %)**, a to 366 na 1. stupni a 398 na 2. stupni (v některých školách tedy využili výchovný program jen na jednom stupni, v jiných na obou). Častěji šlo o plně organizované ZŠ. Velké množství škol při vykazování zaměřovalo individuální výchovné programy za individuální vzdělávací plány, což ukazuje na dosud **slabé povědomí škol o samotné existenci tohoto nástroje** pro eliminaci rizikového chování žáků. Zatímco na 2. stupni dávali ředitelé škol přednost formulářům, jež jsou přílohou příslušného pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (56 % ZŠ), na 1. stupni upřednostňovali vlastní texty (51 % ZŠ). Důvodem je zřejmě potřeba škol přizpůsobit písemnou dohodu nižšímu věku žáků.

Z informací získaných ze 130 škol, které již mají s individuálními výchovnými programy větší zkušenost (celkem 1 111 programů), vyplynulo, že **nejvíce** byly tyto programy **uplatňovány v 7. a 8. ročníku**, nejčastěji kvůli:

- nevhodnému chování ke spolužákům (85 %),
- nerespektování pokynů učitele nebo narušování výuky (78 %),
- odmítání práce při vyučování (63 %),
- neplnění domácích úkolů či
- nenošení pomůcek (62 %).

Ve více než polovině škol pak byly individuální výchovné programy zavedeny kvůli opakovanému agresivnímu, vulgárnímu anebo jinak nevhodnému chování k pracovníkům školy. Česká školní inspekce také zjistila, že k využití programu často vedla kombinace více projevů rizikového chování zároveň. Část škol uplatnila individuální výchovný

program ještě před případným využitím některého z kázeňských opatření (47 %), naopak jiná část tak učinila až poté, co se jejich uplatnění ukázalo jako nedosta- tečné (44 %). A více než polovina ZŠ je použila současně s nějakým z těchto opatření. Celkem třetina ZŠ pak využila více než jeden z uvedených způsobů.

Základem úspěchu je spolupráce

Školy realizaci individuálních výchovných programů zajišťují nejčastěji ve **spolupráci třídního učitele** buď se **školním metodikem prevence**, nebo s **výchovným poradcem** (95 % ZŠ). Podstatná většina ZŠ nicméně zapojuje i další aktéry, a to jak vnitřní (vedení školy nebo další vyučující), tak vnější (policie, lékař, neziskové organizace).

Zhruba **90 % zákonných zástupců dotčených žáků individuální výchovný program podporovalo**, zbylý počet o programy nejevili zájem a v jednom případě šlo o vyloženě negativní postoj. **Pozitivní přístup však zároveň vždy neznamenal aktivní podporu dítěte.** Mezi hlavní problémy patřily dohled nad přípravou do školy (92 %), kontrola školních výsledků (70 %), zajištění potřebných pomůcek do školy (60 %), komunikace se školou (58 %) nebo dohled nad školní docházkou (47 %).

Čtyři pětiny ze 130 škol individuální výchovné programy **vyhodnocují průběžně**, desetina pouze po jejich ukončení a desetina je nevyhodnocuje vůbec. Individuální výchovný program by nikdy neměl být vyhodnocován pouze jednou ze stran. V necelé polovině škol jsou na-

ráz zapojováni hlavní zúčastnění aktéři, v dalších případech se tak děje odděleně nebo bez zapojení žáka či jeho zákonného zástupce, ojediněle jen v rámci jednání výchovné komise.

Na základě hodnocení významu konkrétních individuálních výchovných programů řediteli 130 ZŠ Česká školní inspekce konstatuje, že **v řadě případů tyto programy neměly na zlepšení chování daných žáků buď vůbec žádný vliv, nebo měly vliv jen přechodný** (1. stupeň ZŠ 36 %, 2. stupeň 42 %). Součástí každého individuálního výchovného programu jsou také opatření, která budou využita, pokud nedojde k nápravě. Přistoupit k nim muselo téměř 90 % škol (61 % případů). A více než polovina ZŠ musela individuální výchovný program opakovat, což dohromady představovalo zhruba čtvrtinu žáků. Překážky spatřují oslovení ředitelé hlavně v přístupu žáka a jeho rodiny (77 %).

Individuální výchovný program a kázeňská opatření se nevyklučují

Ve 130 školách problémové chování žáků nejčastěji řešili:

- okamžitým napomenutím nebo domluvou (100 %),
- následovalo sdělení rodičům, a to převážně v podobě poznámky do žákovské knížky (91 %),
- oddělení žáka od zbytku kolektivu (43 %),
- odejmutí výhod spojených s mimovýukovými aktivitami (28 %).

Zpravidla až po vyčerpání předepsaných opatření většina škol využívá i **institut výchovné komise**. K dalším výchovným nástrojům

škol patří zejména **třídnické hodiny**. Přestože je na 2. stupni uplatňují téměř všechny školy, značné rozdíly jsou v jejich četnosti a pravidelnosti. Jednou měsíčně nebo častěji tak činí tři pětiny škol, pětina dokonce týdně.

Poměrně malé procento škol řeší výchovné problémy **pozitivní motivací**, a to pochvalami a větším zapojením žáků do zájmových činností (17 %).

Z údajů týkajících se všech oslovených škol plyne, že **velká část z nich postoupila daný případ další straně**, zejména **orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo školskému poradenskému zřízení**. Školy, které individuální výchovný program využily (578), častěji realizovaly pohovory třídních učitelů nebo ředitelů se žáky a jejich zákonnými zástupci než ty ZŠ, jež individuální výchovný program ještě nikdy neuplatnily. Pokud však jde o jiná výchovná opatření, zde již takový rozdíl patrný nebyl (současné využití kázeňských opatření a individuálního výchovného programu se vzájemně nevyklučuje).

Vzhledem ke krátkému období, během něhož je možné individuální výchovné programy využívat, i kvůli poměrně nízkému počtu škol, které je uplatňují, nelze ještě dostatečně posoudit, zda programy mají odpovídající preventivní účinek, ani jestli skutečně vedou ke snížení celkového výskytu rizikového chování žáků ve školách. Česká školní inspekce proto doporučuje **zvýšit informovanost škol o individuálních výchovných programech** a zároveň při jejich zavádění **zajistit příslušnou metodickou podporu.** ◀